

Zijn businessschools stille partners in pandemieparasitisme?

Het wordt steeds duidelijker dat de COVID-19-pandemie een symptoom is van een heuse systeemcrisis. Ze legt feilloos bloot waar samenlevingen wereldwijd falen – of het nu over eerdere bezuinigingen op de gezondheidszorg, de neiging om te investeren in de oude economie of het niet adequaat reageren op ecologische crises gaat.

LARS MORATIS & FRANS MELISSEN

In het zoeken naar de dieperliggende oorzaken van deze systeemcrises blijven managementopleidingen opvallend genoeg buiten schot. Terwijl juist businessschools een belangrijke – vaak indirecte – rol spelen in de ontwikkeling van dergelijke crises. Dat was ook het geval bij eerdere crises, zoals de fraudeschandalen rond de eeuwwisseling (denk aan Enron, Parmalat en Ahold) en de economische malaise als gevolg van de financiële meltdown in 2007–2008. Aangezien de hogere echelons van veel grote bedrijven steevast worden bevolkt door managers die een opleiding bij een gerenommeerde businessschool hebben gevolgd, kan het managementonderwijs al snel worden aangewezen als medeschuldige voor het veroorzaken ervan.

Meermaals is gesuggereerd dat het managementonderwijs bijdraagt aan de ontwikkeling van toxische bedrijfsculturen. Zo schreven de Amerikaanse managementwetenschappers Diane Swanson en William Frederick in 2002 een spraakmakend artikel met de titel *Are business schools silent partners in corporate crime?*, waarin zij wezen op de “new levels of selfishness, greed and dishonesty in business” en de “inexplicable silence” van de belangrijkste accreditatieorganisatie voor het managementonderwijs. Op een vergelijkbare manier wezen de hoogleraren Robert Giacalone en Donald Wargo er zeven jaar later op dat de wortel van de financiële crisis in het managementonderwijs lag: het determinisme, het materialisme, de winstverheerlijking en een pessimistisch mensbeeld gestoeld op louter eigenbelang, dat aan

de basis ligt van veel theorieën die in businessschools werden onderwezen, hadden managers duidelijk sterk beïnvloed.

In het nastreven van dat eigenbelang ligt de basis voor het meedogenloos koloniseren en exploiteren van de natuur

Telkens leidde het tot *soul searching* van businessschools en een toegenomen aandacht voor duurzaamheid binnen het managementonderwijs. Duurzaamheid zou het tegengif moeten zijn voor de enge opvattingen over de rollen en verantwoordelijkheden van bedrijven in samenlevingen wereldwijd (en het soort leiderschap dat daarbij zou passen) die het discours binnen het managementonderwijs domineerden. Anno 2020 is er dan ook nauwelijks een zichzelf respecterende businessschool te vinden die géén aandacht voor duurzaamheid of de bredere rollen en verantwoordelijkheden van bedrijven in haar onderwijs heeft – van keuzevakken zoals *Business & Society*, *Duurzaamheidsstrategie* en *Social Impact* tot aan opleidingen die volledig in het teken van duurzaamheid staan, zoals een *MBA in Sustainable Innovation* of de *MBA in Purpose Economy* van Hanzehogeschool Groningen.

Ondertussen speelt er een nieuwe crisis op wereldschaal. En precies omdat de COVID-19-pandemie een symptoom van een systeemcrisis is, noopt ook zij tot nadere reflectie op de rol van businessschools. Hoewel het oordeel ditmaal helaas niet malser uitvalt dan afgelopen keren, wijst de analyse er nu op dat duurzaamheid het *probleem* is. Of beter: de dominante interpretatie van duurzaamheid binnen de meeste managementopleidingen.

Terwijl duurzaamheid in de kern over het belang van ecologische kwaliteit en sociale rechtvaardigheid gaat, en daarmee aan de basis van een gezonde relatie tussen mens en natuur ligt, is duurzaamheid in het moderne discours vooral verworpen tot een middel tot 'hogere' doelen die door bedrijven worden nagestreefd. Er zitten zogeheten *business cases* in duurzaamheid – mogelijkheden om kosten te besparen, om nieuwe markten aan te boren, om innovatie te versnellen, om een betere reputatie voor het bedrijf op te bouwen. Maatschappelijke vraagstukken zijn in dit discours verworpen tot marktkans.

Daarmee is duurzaamheid ingekapseld geraakt in de economische realiteit van exploitatie van mens en natuur, ongebreidelde expansiedrift gericht op winstbelangen op korte termijn, diepgeworteld in een neoliberaal wereldbeeld. In dit wereldbeeld draait het om het uitputten van natuurlijke hulpbronnen, het uitbuiten van mensen, het reduceren van dieren tot grondstof en de maatschappij als dienend aan bedrijfsbelangen te zien in plaats van omgekeerd. De norm voor bedrijven blijft het privatiseren van winsten en het socialiseren van kosten. Ondanks de toegenomen aandacht voor duurzaamheid blijkt de pijler waar de door businessschools voortgebrachte managers hun duurzaamheidsstrategieën op laten steunen, daarom toch vooral eigenbelang te zijn. En in het nastreven van dat eigenbelang ligt de basis voor het meedogenloos koloniseren en exploiteren van de natuur – met alle gevolgen van dien. Pandemieën zijn het directe gevolg van de vernietiging van de natuur door de mens, aldus experts. Niet voor niets beschrijven de Verenigde Naties het coronavirus als een SOS-signaal voor de mensheid. Weigeren we te veranderen, dan zullen we meer van dat op ons pad ontmoeten.

Helaas zijn de meeste businessschools stil en passief bij het aanschouwen van een dergelijk ondernemingsgedrag

Zoals iedereen afgelopen maanden heeft kunnen zien, leidt dit discours van geïnstitutionaliseerde exploitatie tot allerlei vormen 'pandemieparasitisme': van het schaamteloze graaien door rijke bedrijven, zoals Booking.com in corona-steunregelingen, tot kledingbedrijven die massaal orders annuleerden en producenten voor de kosten op lieten draaien, tot genuanceerder voorbeelden. De gelikte duurzaamheidsstatements van dergelijke bedrijven ten spijt verschuilen zij zich in de regel achter het argument dat er juridisch niets mis is met dat

graagedrag en socialiseren van kosten. Het is illustratief voor een opvatting over duurzaamheid zoals die primair binnen managementopleidingen wordt onderwezen, waarbinnen duurzaamheid als vrijwillig en bovenwettelijk wordt gezien. Een genuanceerder voorbeeld van pandemieparasitisme was de merkcampagne van Unilever-merk Dove tijdens de besmettingenpiek in het voorjaar, waarin gebruik werd gemaakt van de iconische beelden van uitgeputte artsen en verplegers, zichtbaar getekend door afdrucken van mondmaskers en beschermingsbrillen. Unilever stelde Dove-producten gratis ter beschikking aan zorgmedewerkers: een voorbeeld van wat in businessschools onderwezen wordt als *cause-related marketing*.

Helaas zijn de meeste businessschools stil en passief bij het aanschouwen van een dergelijk ondernemingsgedrag. Als zij de hoop koesterden dat hun toegenomen aandacht voor duurzaamheid zich automatisch doorvertaalt in het doen en laten van bedrijven, dan blijkt die ijdel te zijn. Sterker nog: die aandacht voor duurzaamheid heeft waarschijnlijk het tegenovergestelde effect.

De COVID-19-pandemie is dan ook de zoveelste *wake-upcall* voor businessschools, die niet alleen noopt tot diepgaande reflectie op hun maatschappelijke rol, maar vooral ook moet aanzetten tot een andere manier van aandacht schenken aan duurzaamheid. Ze zullen een politieke agenda moeten omarmen die de complexe samenhang van de belangrijkste ecologische en sociale maatschappelijke problemen van onze tijd erkent, én op een actieve manier hun invloed moeten laten gelden. Wij noemen dat *systemisch activisme*. Daarmee erkennen businessschools hun centrale rol in het begrijpen en beïnvloeden van onduurzame leefstijlen, exploitatieve toeleveringsketens, toxische bedrijfsculturen en systeemcrises, alsook in het aandragen van oplossingen daarvoor. Kritisch zijn op de dominant neoliberale ondernemingsmoraal en het stimuleren van morele ontwikkeling bij (toekomstige) managers zijn daar integraal onderdeel van.

En dat kan niet als stille partner.

Over de Chair in Management Education for Sustainability

De Chair in Management Education for Sustainability is een initiatief van Antwerp Management School en Breda University of Applied Sciences. De doelstelling van de leerstoel (chair) is om onderzoek te doen naar het verduurzamen van het managementonderwijs en het publiceren hierover, alsmede het ontwikkelen en in de praktijk brengen van nieuwe inhoud voor en vormen van managementonderwijs, teneinde businessschools wereldwijd te beïnvloeden en een nieuwe generatie managementonderwijs mede mogelijk te maken. De Chair maakt zich daarbij sterk voor kritische beschouwingen van huidige praktijken waarmee het publieke debat wordt gezocht.

Lars Moratis en Frans Melissen vormen samen de Chair in Management Education for Sustainability.

Contact: lars.moratis@ams.ac.be